

A nevelés szerepe a nemzet életében.

1. A nevelésnek a nemzet életében való szerepét egyszerűen leolvashatjuk napjaink egyik jelenségéről, arról, hogy a nevelés gondolata most szokatlanul nagy helyet foglal el a közgondolkodásban. Sokkal több szó van most róla és többfelől hangzik, mint 65—70 év óta bármikor. A magyarázata az, hogy most minden eddiginél jobban érezzük a jelen bizonytalanságát, az ezzel járó gyötrelmek súlyosan ülik meg a lelkeket s forróbbá teszik a nyugodtabb, biztonságosabb jövőre való vágyakozást. Ma ezt érzi minden jóérzésű ember s ebből közös törekvés fakad. A jövő felé fordulunk. Nemcsak ösztönösen szeretnők tudni: mit hoz a jövő, hanem a jelent átélve, a múlt tanulságai alapján tudatosan vizsgáljuk az eshetőségeket s biztató és fenyegető lehetőségek között biztosítékot keresünk. Így jut el minden mélyebben gondolkodó ember a neveléshez, mert ráeszmél a régebbi nevelésnek és a jelen tapasztalatainak, az óhajtott jövőnek és a kívánatos nevelésnek kapcsolatára. A tényeknek és gondolatoknak idáig vezető láncolatát régen is ismerték a nevelés szakemberei, mélyre néző államférfiak, sőt olykor nevelői lelkületű szülők is, de ezen a gondolatmeneten általában kevesen szoktak végighaladni. Korunkat annál inkább jellemzi, hogy ez a gondolkodás most nagyon kiterjedt. Eleven mindazokban, akik a jövő biztosítékát keresik. Ez azt mutatja, hogy a nemzet és a nevelés gondolatát nagyon mélyen gyökerező kapcsolat fűzi össze, ez azonban csak ilyen nagy rázkódások hatása alatt világosodik meg általánosabban.

A nevelést az tartja a jövő biztosítékának, aki észreveszi, hogy a jobb jövőért sem pusztán epekedni nem elég, sem nem szabad csak remegve aggódni újabb bajok lehetősége miatt, hanem mindenkinek részt kell vennie az óhajtott jónak megalapozásában és az aggasztó veszedelem megelőzésében. Ezzel a jobb jövőnek magunkban rejlő feltételeihez jutottunk, s nyomban az a kérdés: vajjon alkalmasok vagyunk-e erre a munkára, egyáltalában van-e a sokféle feladatra kellő számú és megfelelő ember s tudnak-e ezek együttműködni? S ha most van is annyi és olyan ember, amennyi és amilyen most kell, lesz-e a munkának folytatója? Ma közös munkára kényszerít bennünket az élet, de tudunk-e együttműködni kényszer nélkül is? És vajjon miben áll majd a mostani munka folytatása? Ugyanaz lesz a feladat akkor is, mint most? Efféle kérdések nyomról-nyomra elvisznek annak felismerésére, hogy egyetlen munkatéren sem elég csupán a mai embereket, a mai és holnapi feladatokat venni számba; messzebbre kell előre tekinteni. Igaz, hogy a holnapután és annak sok, még ismeretlen feladata már nem a mai idősebb és fiatalabb felnőtteké lesz, hanem másoké: más nemzedéké, másféle körülmények között. De aki a jövőbe, a jövő biztosításának követelményeibe belegondol, az megérzi a ma élők felelősségét a távolabbi jövőért, a későbbi nemzedékekért is. A következő időköt is meghatározza, hogy ma felismerjük-e a jövőért szükséges tennivalókat és értékesítjük-e a mostani élet tanulságait.

Igy gondolkodva, az utóbbi évtizedeknek különösen az a tanul-

sága követeli most az alkalmazást, hogy a jövő, egyesek és a nemzet jövője azon fordul meg, milyenek lesznek az emberek. Ezt alaposan megértette velünk egyesek életének számtalan példája s nemzetünk életének sok, súlyos eseménye. Az egyesek sorsát külső körülmények mozgatják ugyan, de alapjában véve az egyéni minőség dönti el: „az erőtlen csügged, az erős megállja.” A közösség sorsát pedig az szabja meg, hogy milyen emberekből áll: ezek miként tudják a közös élet körülményeit alakítani, és hogyan tudnak megállni az általuk nem módosítható körülmények között. Tehát itt is az egyéni minőség az alap: a nemzetre jobb időt csak jobb, azaz külön emberek hozhatnak. Ezért a nemzet sorsának csakugy, mint az egyesekének legmélyebben levő, legtávolabbra ható biztosítéka: az emberek minőségét alakító nevelés.

2. A nevelést a jövő biztosítékának tartják azok is, akik nem fogalmazzák meg így. A jövő előkészítőjét látják benne. Erre vall az a mód, ahogyan a nevelés gondolata most érvényesülni törekszik.

Azok között, akik a nevelést tartják a nemzet legfőbb ügyének, némelyek egymástól eltérő pontokról indultak ki s csak a nevelés sorsdöntő jelentőségében egyeznek meg, egyébként meglehetősen különböző az álláspontjuk. Nem egyaránt tiszta bennük a nevelés fogalma, a nevelésnek nem ugyanazt az alakját tekintik a jövő biztosítékának, sőt iránybeli különbség is van közöttük. Természetesen mindegyik fél a maga törekvéseit tartja helyesnek, s annak akar teljes érvényt szerezni. Így volt ez a nevelés történetében mindig, amikor a régi nevelés elégtelensége kiderült, de az újban egyértelműen megállapodni nem tudtak. Ennek nem egyszer az lett a következménye, hogy a különbségekből ellentétek, a mulasztások pótlásából túlzások, időszerű alkalmazkodásból egyoldalúságok fejlődtek ki. Mindig azért, mert mindegyik oldalon feltétlenül bíztak saját igazságukban és a nevelés erejében. Ez a bizalom nyilatkozik ma is: akinek a jövő alakítására határozott terve van, annak az a legfontosabb, hogy a következő nemzedék az ő kívánsága szerint alakuljon, azaz olyanná, amilyen embereket ő gondol szükségesnek; mivel pedig nem mindenki gondolja ugyanazt, a határozott célok emberei az egész nevelést a saját kezökbe akarják venni. Csak magukban bíznak: ők akarják a jövő embereit kialakítani.

A mai közvélemény szerint tehát a nevelés szerepe az, ami a rendszeres nevelői gondolkodás szerint: előkészíti a nemzet jövőjét.

Vajjon vállalhatja-e a nevelés ezt a nagy feladatot s ha vállalja, megoldhatja-e?

Vállalnia kell, mert ezért keletkezett; a nevelésnek a jövő és pedig a mindig jobb jövő gondolata adja meg az értelmét, a célt és a cél szolgálásához szükséges lelki erőt. Más kérdés, hogy ezen a téren mennyit tud a nevelés elérni. Abból derül ki a nevelés valóságos szerepe.

3. A nevelés igazi szerepét csak az láthatja meg, aki elismeri, hogy az egyén és a közösség szempontját a nevelésben nem lehet egymástól elkülöníteni, nem szabad tehát szembeállítani. A nevelés mindig közösségben folyik, de mindig az egyes embereken megy végbe; az egyéneket alakítja, de ezzel egyszersmind a közösséget

is; az egyéni minőséget határozza meg, de ebben éppen annak van lényeges része, hogy milyen tagja valaki a közösségnek. Ezért ha a nevelés szerepéről szólnunk, magától érthető, hogy itt arról is szó van: mit jelent az egyesek nevelése a közösség számára, de arról is: mit jelent a közösség szempontjának érvényesülése az egyesek nevelésében.

A közösség általános megjelölése helyett a nemzetet mondjuk; a nemzet: a határozott, tudatosan élő közösség, ennek vagyunk a tagjai; a nevelés a nemzet életének eszköze, egyúttal létének, ki-fejlődésének és megmaradásának biztosítója is éppen az egyének nevelése által. Lelki egység a nemzet. Széthull, ha tagjait szellemi kötelek nem tartják össze; nem állhat meg tartósan, ha alkotó elemeiben nincs egymáshoz fűző nemzeti önismeret; nem erősödhetik, ha egyénei a reájuk váró feladatokat el nem végzik, akár mert nincs erejük, akár mert használni nem tudják. A nemzet élete senyvedés, ha sok ember nem egészséges vagy nem tudja gondozni az egészségét; elmarad a nemzet, ha a tanultság nem terjed és nem fokozódik; elpusztul, ha az együttműködés készsége helyett széthúzás uralkodik.

A nemzet életének mindezek a kellékei és veszedelmei emberi tulajdonságokon alapulnak; egyiket következetesen ápolni kell, a másikat következetesen gyengíteni. Minél több emberben van meg, amire a nemzetnek szüksége van, a nemzet annál erősebb; minél több emberből hiányzik vagy éppen az ellentéte van meg, a nemzet annál rohamosabban hanyatlik. A nemzet élete: egyének sokaságának együttes élete; az egyének élete tehát akkor fejlett, teljes élet, ha az ember tud és akar tevékeny részese lenni a nemzet életének. Ezek szerint a nevelés rendeltetése a nemzet szempontjából ugyanaz, ami az egyes ember szempontjából: minden egyes ember erejének, értékének fejlesztése, az egész ember teljes művelése.

A művelés eredménye, a műveltség, két elemből áll: tudatosságból és az érzület nemességéből. Egyéni minőséget jelöl meg mindkettő, de a jelentőségét a nemzet nézőpontjából látjuk meg igazán. A tudatosságban ugyanis az a lényeg, hogy az egyén tisztában van a nemzetbe-tartozásával; a nemes érzület legfőbb bizonyítéka pedig az, hogy felelősséget érez az ember a nemzetéért és igyekszik eleget tenni a nemzet iránt való kötelességeinek. A nemzeti tudatosság és a nemzet sorsáért való felelősség nemcsak a műveltség bizonyítéka, hanem az egyén érvényesülésének feltétele is. Ez egyúttal a nemzetnek is érdeke.

Ez a megállapítás azonban még nem mondja meg, hogy mit vár a nemzet, avagy mit kívánunk a nemzet számára a neveléstől.

4. Nézzük mind a nemzetet, mind a nevelést eszményi alakjában. A nemzetet tudatosan élő, lelki egységnek tekintve, ezt kell mondanunk: minél tudatosabb a nemzet, annál gondosabban, rendszeresen szervezi a nevelést, annál jobban igyekszik biztosítani a művelődési szükségletek teljes kielégítését és evégre lehetővé teszi a nevelésnek a szükségletekhez való gyors alkalmazkodását. A ne-

velést pedig a közösség sajátos rendeltetésű tevékenységének fogjuk fel s mintegy megszemélyesítve azt mondjuk: a nevelés akkor tölti be a nemzet életében a hivatását, ha sokféle alakja, különböző intézményei egymást kiegészítve dolgoznak; különféle irányai egymás kölcsönös megbecsülésével szolgálják a közös célt, azaz fejlesztik a nemzet erejét. A nevelés akkor teljes értékű, ha mindegyik részét áthatja a jövődőért való felelősség; ha kiterjed a nemzet valamennyi tagjára és gondoskodik az egyének kifejlődéséről; ha belevezeti őket a felnőttek életébe, azaz részesévé teszi a közműveltségnek; ha előkészíti a rájuk váró feladatokra, azaz a felnőttek munkatársaivá avatja őket.

Ebből már látszik, hogy a nevelés mikor tölti be a rendeltetését. Akkor, ha az új nemzedéket felemeli a nemzet magaslatára, azaz beléje oltja a múlt tanulságait, a hagyományok megbecsülésének és józan alkalmazásának szellemét, ezzel biztosítja a nemzet életében a folyamatosságot; — ha beleállítja az ifjúságot a fejlődés menetébe, azaz lehetővé teszi új feladatok felismerését, megtanítja új eszközök használására, a további, személyes keresés módjára, értékelésre és önbírálatra, kifejleszti a munkálkodás képességét és a másokkal együttműködés készségét s mindezzel biztosítja a nemzet életében a folytatást, azaz a folytonos haladást és emelkedést. A folyamatosság és a folytonos emelkedés egymást kiegészítő kettősségének rendszeres biztosításával a nevelés az igazi nemzetvédelem és nemzetfejlesztés: a nemzeti közösség multjának és jövőjének szellemi összekapcsolása, mindegyik részének és valamennyi tagjának közös munkában való egyesítése. A rendeltetését ismerő, jól szervezett, állandóan éber nevelés biztosíthatja az apró részletekben való folytonos megújulást: elhárítja a műveltség hézagaiból támadható zavarokat, mert a művelődés útját mindenki számára nyitva tartja, megelőzi a belső felfordulást, mert nem engedi, hogy az új nemzedék és az idősebbek benső kapcsolata megszakadjon, a nemzet különböző rétegeiben ellentétesnek látszó érdekek közösségét eleve felismerteti; észrevesz minden új szükségletet; állandóan fejleszt mindenütt a közös nemzeti tudatosságot; a nemzetért való felelősség minden hiányát pedig azonnal pótolja, amint az jelentkezik. Ebben a munkában a nevelésnek mindhárom ága részes: az értelmi nevelés gondoskodik a nemzet önismeretének kifejlődéséről, folytonos kiegészüléséről s a mindenféle tennivalókra szükséges felkészülésről; az egészségre nevelés arra törekszik, hogy akik megszülettek, megmaradjanak és legyen testi erejük; az erkölcsi nevelés dönti el, hogy a nemzet tagjai mennyire képesek az egyéni erőt a közös cél szolgálatába állítani.

E felsorolásból sok mindent elhagytam, ami a nevelés fogalmából következik, amit tehát a neveléstől a nemzet számára óhajtunk, — de sokkal több van benne annál, amennyit jogosan elvárhatunk. Nagyon sokat értetne meg multunkból és jelenünkben, ha egyszer sorra vennők: mit mennyire volt és miért nem volt lehetséges megoldania a nevelésnek ezekből a feladataiból. Annyi bizonyos, hogy csak a nehézségek számbavételével találjuk meg a követelményeknek azt a mértékét, amely a nevelés elé jogosan állítható s amely-

ből már nem szabad engednünk, ha egyáltalában valami értékét akarjuk látni a nemzet életében. Ezt a mértéket legjobb úgy jelölni meg, hogy a nevelésnek mindig a legtöbbre kell törekednie, s el kell érnie azt, amit a körülmények megengednek. Ebben megvan az eszményi célkitűzés követelménye és megvan a lehetőségek korlátainak elismerése; tehát megvan a teljes felelősség hangsúlyozása, de megvan a valósághoz való alkalmazkodás is.

5. Ebből az következik, hogy a nevelés szerepe nem mindig ugyanaz; a nemzet körében lényegesen más a nevelés helyzete a nemzet életének körülményei szerint.

Legjobban megközelítheti a nevelés a célját tartós béke idején. Ha a nemzet életében nincs is soha teljes nyugalom, békében mégis inkább folyhatik a nevelés a maga eszményei szerint, legalább is nem kénytelen megalkudni sokszor nevelésellenes körülményekkel; könnyebb áttekinteni az alakító hatásokat és az eredménye inkább arányos a nevelők tudatosságával és munkájának rendszerességével.

Nyugtalanság idején megnehezedik a nevelés helyzete. Azért is, mert a nyugtalanító körülmények minden szellemi munkát gátolnak, de azért is, mert új feladatai jelentkeznek. A nevelésnek védenie kell a nemzet lelki nyugalomát azzal, hogy maga nyugodt marad; óvnia kell az ifjúságot a felnőttek izgalmaiktól; a felmerülő ellentétek kiegyenlítésére kell iparkodnia a véleménykülönbségek alapjainak megfelelő megvilágításával, anélkül azonban, hogy a napi kérdésekbe beleavatkoznék; minden nevezetes eseményt fel kell használnia a fejlődő emberek tudatosságának, a tárgyas gondolkodásnak fejlesztése érdekében s mindezzel segitenie kell a nyugtalanság körének elhatárolását, a következő nemzedék helyes tájékozódását, az igazságos megoldás előkészítését. Soha sem, ilyenkor különösen nem szabad úgy tenni, mintha a nevelésnek el kellene vagy lehetne zárkóznia az élettől; az életnek benne kell lennie a nevelésben, annak mindegyik alakjában.

Egészen különleges a nevelés szerepe háború idején. Minden súlyos, anyagi és lelki természetű nehézség ellenére is megmarad a békebeli teljes feladata, de az elvégzésére kevesebb idő jut és kevesebb erő; egyfelől megapad, másfelől nagyot nő iránta a fogékonyság; egyenetlen, kiszámíthatatlan élmények bonyolult tömegé gátolja a tervszerű hatást. S ilyenkor is ott van új feladatok egész sora: arról kell a nevelésnek gondoskodnia, hogy napról-napra erősödjenek a háborús életben szükséges tulajdonságok (elszántság, bizakodás, kitartás, bátorság, összetartás), el ne terjedjenek gyengítő befolyások (kishitűség, csüggedés, önzés, bizalmatlankodás, gyűlölködés, rendetlenség). A nevelés gondja, hogy az ifjúság észrevegyen és helyesen lásson mindent, ami a közvetlen és a távolabbi jövő miatt tudni, meggondolni, megtenni való, azaz legyen éber az érdeklődés a nemzet mai élete és sorsának lehetőségei iránt, érezzék át a személyes felelősséget a jövő iránt. A nevelés dolga fenntartania a szellemi élet folytonosságát s megóvnia ezt az elsekélyesedéstől; minden tekintetben védenie, sőt fejlesztenie a nemzet testi és lelki erejét. Mindezzel a béke idejére készíti elő a nevelés a nemzetet, a kibontakozás és újjáépítés számára nevel munkásokat. Ez a

sorstól kiosztott szerepe a nevelésnek háború idején. Ezt tölti be, ha az ifjúság szemét nyitva tartja, érdeklődését kielégíti és irányítja, testi és szellemi erejét növeli s képessé teszi arra, hogy a háború után az addigi élet tanulságait gyorsan és gyökeresen le tudják vonni, az akkor majd mutatkozó szükségleteket megértsék, a tennivalókat okosan elhatározzák és a dolog végét vonakodás nélkül megfogják.

Már most is, a háború után még inkább súlyosan nehezedik a nevelésre az a keserves gondolat, hogy a nevelésnek most újból kieső vagy megritkuló évfázatokot kell szellemileg áthidalnia. Megint megnő a távolság az apai és a fiúi nemzedékek között; úgy kell tehát nevelni a fiatalabbakat, hogy a közvetlenül előlük kiesők helyét nemcsak átvenni, hanem lelkileg is betölteni alkalmasak legyenek.

6. Ime, a nevelés szerepe a nemzet életében. Az elgondolás és a megvalósulás azonban itt sem egy. A nevelés csak akkor lehet a nemzet életében azzá, amivé lennie kell, ha van sok gyermek és van kellő számú, teljesen ezeknek élő nevelő. Ez a szörnyű idő ebben is meghozhatja a szükséges fordulatot, ha egyetemesen felismerteti, hogy a nevelés az egész nemzet közös ügye. Közügy, mert élni akarunk s hogy élhessünk, erősnek kell lennünk — számban, lélekben egyaránt.

Imre Sándor.

*A magyar irodalom tanításának válsága. II.**

Útkeresés.

Nem kicsiny, nem jelentéktelen dologról van szó, amikor a magyar irodalom tanításának megújításáról, tagadhatatlanul sokáig késétt reformjáról beszélünk, amikor keressük az utakat és módokat, amelyekkel és amelyekkel a multtal szemben jobb eredményt akarunk elérni.

A magyar irodalom tanítása mulhatatlanul korszakos változásra érett meg. Érzi, látja és elfogadja ezt az idősebb tanári nemzedék is, nemcsak a fiatalabb. Nem is itt van a baj, hanem ott, hogy irodalmunk tanításának új formája a régivel szemben teljes 180 fokos elhajlást mutat. Az egyik pólusról a másikra való átugrás azonban akkora megrázkódtatást okozott, hogy a fiatalabb tanári nemzedék sem tudta megtalálni a szilárd talajt, az a nemzedék sem, amelyik pedig a reform levegőjében járta ki egyetemi éveit, és ilyen irányban kapta tanári kiképzését is. Erről a bizonytalanságról bőven szólnak a szombathelyi értekezlet előmunkálataihoz tartozó, az egyes intézetektől beérkezett katedrai tapasztalatok.

A felszín alatt feszülő nyugtalanságot a szombathelyi értekezlet feloldotta, s azóta egyre több híradást olvasunk arról, hogy egy-

* Az első közlemény a Nevelésügyi Szemle 1942. 9—10. sz.-ban jelent meg.